

ТИЖНЕВИК: REVUE HEBDOMADAIRE UKRAINIENNE TRIDENT

Число 12 (370) рік вид. IX. 19 березня 1933 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 19 березня 1933 р.

Останні тижні міжнародного життя позначилися двома дуже великими для майбутнього подіями: це — вихід Японії, великої тихоокеанської держави, із складу Ліги Націй, та прихід побідний Гітлера, разом з своїми правими союзниками, до влади в Німеччині. Обидві події детально обговорено було та обговорюються в нашому журналі на іншому місці. Нас же зараз цікавить самий факт та можливі наслідки його.

Рішення Японії вийти із складу Ліги Націй було давно нею прийняте, однак вона затримувалася ще, сподіваючися, що Ліга Націй не піде так одверто проти неї та проти її акції в Манджурії. Сталося так, що Ліга Націй не погодилася з лінією азійської політики Японії, і остання, своїм виходом, розв'язала собі руки. Сам вихід відбувся під гук гармат та густу стрілянину, що означала звільнення від китайських військ провінції Джеголь, яка має прилучитися до складу держави Манджу-куо. З виходом Японії втратила Ліга Націй свій контроль над далекосхідними справами, бо однині Японія має вільні руки в своїй експанзії, і не знати чи зважать великі держави стати їй на перешкоді та прикласти санкції статуту Ліги Націй, бо-ж навіть і невідомо чи будуть ті санкції чинними відносно Японії. Події там розгортаються, і сьогодні передбачати якісь конкретні висліді трудно.

Прихід же до влади Гітлера позначився вже багатьма ознаками небезпеки для миру в самій Європі. Поминаючи факти безперечного зміцнення Германії в середині, до чого йшов і йде Гітлер, перші тижні урядування Гітлера дали вже такі несподівані інциденти, як, наприклад, у Вестерплате між Німеччиною та Польщею, та заняття га-

кенкрейцерами місцевости Спір, що знаходиться у нижньому Палатинаті і рахувалася, згідно з Версальським трактатом, демілітаризованою зоною між Францією та Німеччиною. Те, що Гітлер і його окруження висловлювали до виборів проти Франції й Версальського трактату, проти Польщі й коридору, то були слова, гасла їхньої партійної і виборчої програми. Чи переведуть вони все те в життя підчас свого урядування — єсть питанням, на яке відповіді дати не можна зараз. Чи та програма відповідає цілковито тому, що він говорив перед виборами, чи вона змінена і пристосована більше до сучасного становища, так би мовити, перевірена з боку практичного, про це він ще не сказав. Одначе заяви його лейтенантів про підготовку німецької армії, рішучий протест його представників на конференції обеззброєння відносно справи Вестерплате, що загрозив навіть зривом самої конференції, заняття його збройними відділами місцевости демілітаризованої зони, — це вказує на те, що можуть завше розгорнутися й більші події.

Заговорила про війну всесвітня опінія, стурбувалася преса, занервувалися і політичні групи та партії всіх країн.

Можливість збройного конфлікту, для якого є досить горючого матеріялу по цілій Європі—і в польському коридорі, і на кордонах Югославії та Італії, і на берегах Дунаю, майже од його початку аж до Чорного моря, можливість ця встала, як примара. І над цією можливістю треба нам призадуматися дуже і дуже серйозно.

Бо для нас повинно бути ясно, що коли ми при подіях, що можуть розвернутися, не скористуємо з можливостей, які можуть представитися, то тоді знову на десятки, а може й більше років відтягнеться справа відновлення нашої державности.

Повинні ми бути завжди на сторожі, але бути на сторожі організованими і міцно спаяними. В момент, коли кожний крок матиме дуже великі наслідки для нас, мусимо виявити надзвичайну дисциплінованість і державне розуміння нашої справи.

В першу чергу обов'язком кожного українця, свідомого патріота, відданого державника — це скупчення всіх наших національних сил біля того прапора, який є нерозривною традицією нашої державности, коло уряду УНР. Чим більше ми виявимо національної і моральної дисципліни — тим більше шансів і можливостей до здобуття нашої мети — відновлення Держави Української.

П. Я. Стебницький

(З нагоди 10-ліття з дня смерті).

14-го березня с. р. минуло десять років з дня смерти видатного українського громадського діяча й публіциста Петра Януаровича Стебницького. Завдяки надзвичайній скромності П. Я. сталося так, що лише близькі до нього люде — друзі й товариші — знають, що саме він зробив для української справи взагалі та для української духової культури з окрема. Велику прислугу для збереження в пам'яті майбутніх поколінь імени П. Я-ча, як «незломного лицаря», — за висловом С. О. Єфремова, — можуть виказати всі ті, хто близько знав небіжчика та разом з ним працював на тій чи іншій ділянці громадсько-культурного життя. Поки-що для освітлення своєрідної постаті П. Я-ча дає нам де-який матеріал насамперед збірник, присвячений пам'яті П. Я-ча — «П. Я. Стебницький 1862-1923», Київ, «Слово», 1926, — виданий, на жаль, в обмеженій кількості примірників, які вже всі розійшлися, та крім того окремі згадки в спогадах Є. Чикаленка та О. Лотоцького (Євген Чикаленко, «Спсгади 1861-1907», Львів 1926, 3 частини; його-ж «Щоденник» (1907-1917), Львів 1931; О. Лотоцький, «Сторінки минулого», Варшава 1932).

В цій статті я й маю намір на підставі згаданого тут матеріялу та літературних праць самого П. Я-ча нагадати українському громадянству про життя й діяльність вірного сина української землі.

З автобіографії П. Я-ча, яку він написав з привсду обрання його на співробітника Української Академії Наук в 1919 р., дізнаємося, що П. Я. народився 25 листопаду 1862 р. в с. Гореничах, Київського повіту, де його батько був священником. Вчився П. Я. в 1-ій Київській гімназії, яку скінчив 1881 р. з срібним медалем. Ще на гімназіяльній лаві, будучи учнем 5-ої класи, П. Я. почав писати вірші російською мовою. Після скінчення гімназії П. Я. вступив на фізично-математичний факультет Київського університета, який і скінчив 1886 р. В студентських роках П. Я. почав писати вірші українською мовою в ритмі народньої пісні, але все-ж залишався «обшєроссом», бо не бачив підстав для національного відродження. Тільки в Петербурзі, куди П. Я. від'їхав після закінчення університету, відчув він тугу за рідним краєм. Цікаво, що П. Я. навернувся до українства завдяки українському театрові М. Л. Кропивницького, що приїхав із своєю трупою до Петербургу на сезон 1886-87 року. З 1889 р. П. Я. вступив на державну службу — спочатку в головнім управлінні пошт і телеграфів, а потім в міністерстві фінансів, але 13 липня 1901 року був звільнений з державної служби за те, що підписав протест «Союза писателєй» проти нагаєчної розправи з мніфестантами на Казанській площі в Петербурзі 4-го березня 1901 р. Цар Микола II написав на тому протесті на адресу тих 104-х осіб, що підписали протест — «нахалы!», та звелів вислати їх з Петербургу. Міністр фінансів Вітте змушений був звільнити П. Я-ча з держав-

ної служби, але залишив його при тих же обов'язках з вільного найму, бо дуже цинив П. Я-ча, як фахівця в питаннях робітничого ринку, хлібної торгівлі і т. и. З 1904 р. П. Я. керував комерційним відділом «Торгово-телеграфного агентства» і залишався на цій посаді до 31 серпня 1917 року, коли на представлення Української Центральної Ради був призначений за комісара в справах України при тимчасовому російському уряді. В червні 1918 р. П. Я. повернувся до Києва, де заняв посаду сенатора в адміністраційному відділі Державного Сенату, з 9-го серпня по 7 жовтня 1918 р. був заступником голови української Мирової Делегації в справі мирових переговорів з Росією, а з 24-го жовтня по 14 листопаду т. р. П. Я., як кандидат Національного Союзу, вступив до гетьманського уряду в якості міністра народної освіти. Саме П. Я-чу довелося скріпити своїм підписом закон про заснування в Києві Української Академії Наук. За часів Директорії П. Я. був призначений найвищим суддею. За болшевицької влади П. Я. працював у комісіях ВУАН — в комісії по складанні біографічного словника діячів української землі та в комісії по складанні енциклопедичного словника, а незадовго до смерті його було обрано на посаду завідувача відділом «ukrainica» при Всенародній Бібліотеці в Києві.

Так складалося службове життя П. Я-ча, але поруч з цим йшло його життя на громадському полі, і цьому життю він віддавав увесь свій вільний час і свій зароблений працею гріш. Ця сторінка життя П. Я-ча свідчить про те, що не було ні одної справи національного значіння, до якої П. Я. не приложив би своїх рук.

Наведу тут головніші з цих справ.

П. Я. був одним з основників «Благотворительнаго Общества изданія общепольныхъ и дешевыхъ книгъ», яке повстало в Петербурзі з метою видання українських книжок та встигло випустити у світ за двадцять років свого існування 80 назв у кількості біля одного мільйона примірників. П. Я.: увесь час працював у цьому товаристві спочатку як секретарь, а потім, як голова т-ва. Серед видань цього т-ва особливе місце займає «Кобзар» Т. Шевченка, за редакцією В. Доманицького, — перше повне видання на терені б. Росії. Перше видання «Кобзаря» 1906 року розійшлося в кількості 10 тисяч примірників протягом 3-х місяців. Повторне видання вийшло в кількості 25-ти тисяч примірників і тако-ж скоро розійшлося. Але до третього повного видання «Кобзаря» вже не судилося приступити, бо цензура спохватилася — це вже був час реакції після революції 1905 р. — і розпочала проти видавців судовий процес. Про всю цю історію П. Я. докладно розповів у статті «Кобзар» під судом», що вийшла вже після його смерті в IV томі «Записок історично-філологічного відділу ВУАН». Взагалі треба сказати, що ні одна книжка, видана цим Т-вом, не оминула рук П. Я-ча, а крім того П. Я., завдяки своїм клопотанням перед цензурою в Петербурзі, не мало зробив для українського життя, бо без його посередництва багато рукописів з України не побачило б світу.

В 1904 р. П. Я. працював у комісії при петербурзькій Академії Наук в справі перекладу євангелії на українську мову (євангелія від Матвія вийшла в 1906 році), брав участь у складанні записки петербурзької Академії Наук «Об отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова» (1905 р.). З 1906 р. П. Я. не лише став співробітником в українських періодичних органах «Громадська Думка» і «Рада», які видавав Є. Чикаленко в Києві, але й матеріально підтримував «Раду», як рівно-ж брав близьку участь в журналі «Українській Вѣстникъ», що виходив у Петербурзі в 1907 році російською мовою та мав своїм завданням «вияснити політичні, соціально-економічні і культурні потреби українського народу в загальному процесі державної перебудови Росії», в газеті «Рідна справа», що була органом української громади в 2-ій Державній Думі, в журналі «Украинская Жизнь», що виходив у Москві за редакцією О. Х. Саліковського та С. В. Петлюри, й ин.

Слід згадати тако-ж, що П. Я. брав участь у складанні декларації для української громади в 2-ій Державній Думі, законопроектів для тої громади про автономію України, про мову в школі, в суді, в церкві й т. д. Надзвичайну прислугу українській справі виявив П. Я. виданням на свої кошти двох томів поезій О. Олеся, тоді ще маловідомого поета, бо П. Я. зумів оцінити талант молодого поета, що справді зайняв чільне місце в українській літературі.

В 1914 році П. Я. взяв участь у складанні книжки «Українській вopросъ», яку видало видавництво «Задруга» в Москві. Завданням цієї книжки було ознайомити росіян з українським національним рухом. Цікаво, що коли сенатор Брянчанінов, який обіцяв виступити в сенаті на захист українського руху, ознайомився з книжкою «Українській вopросъ», то сказав відомому українському діячеві Л. Жебуньову: «Я, як «русскій человекъ» і як сенатор, по обов'язку сумління свого, повинен не спочувати цьому рухові, а всячески гальмувати його» (див. «Спогади» Є. Чикаленка ч. 2., стор. 134). В 1915 р. П. Я. в колективній книжці «Галичина, Буковина и Угорская Русь», яку тако-ж видала «Задруга», вмістив, крім передмови, п'ять статей. Тоді-ж П. Я. взяв активну участь у виданні української енциклопедії «Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ» (вийшло лише два томи).

Із всього цього видно, що П. Я. був у Петербурзі, так мовити, неофіційним комісаром України, бо йому українське громадянство доручало відстоювати українські інтереси перед російською владою та переводити в життя різні почини національного значіння. Цілком зрозуміло, що, коли повсталала потреба призначити офіційного комісара України при тимчасовому російському уряді, Українська Центральна Рада поклала ці обов'язки на П. Я-ча. З переїздом на Україну, П. Я. став пайщиком видавництва «Друкар», увійшов до складу редакції журналу «Наше Минуте», став активним співробітником «Літературно-Наукового Вістника», «Книгаря», «Нової Ради», головою відновленого в Києві Товариства «Просвіта» і т. д.

Не можна в невеличкій статті перерахувати всіх тих окремих статей і рецензій, які вмістив за свого життя П. Я. в російських і українських періодичних органах і різних збірниках. Навіть не зовсім повна бібліографія друкованих праць П. Я-ча, яку вміщено в збірнику, присвяченому його пам'яті, налічує 168 чисел. Серед них є де-кілька оповідань, поезій і перекладів з Лермонтова, Словацького та Байрона. Вкажу тут лише окремі видання П. Я-ча: 1) Під стелями Думи. СПб, 1907. 2) Україна и украинцы. Петроград, 1917. 3) Українська справа. Петроград, 1917. 4) Поміж двох революцій. Київ, 1918 р. 5) Борис Грінченко. Київ, 1920 р.

В своїх літературних працях П. Я. ані трохи не крився із своїми поглядами і завжди гостро осуджував всі прояви утиску і національного гніту, без огляду на те, хто був творцем цих вчинків—російська царська влада, гетьманська, добровольча чи большевицька.

Вже раніше згадано про те, як реагував П. Я., високий урядовець міністерства фінансів, на дику розправу царського війська з молоддю на Казанській площі в Петербурзі. Своїм саркастичним словом в друку П. Я. з'ясовував всю гниль самодержавного російського ладу. Ось, напр., як охарактеризував П. Я. в нарисі «На чужині» *) значіння Петербургу для України: «Еге... дався в знаки той Петербург нашій Україні! Двісті літ порядкує він всією державою і весь час, починаючи од царя Петра, він холодом дихає на наш бідолашний край. Потроху од того холоду обсипалося листя української культури і наш вільний, жвавий, до всього здатний нарсд опинився без волі, без сили, без освіти — хоч на тій самій, але вже не на своїй землі...»

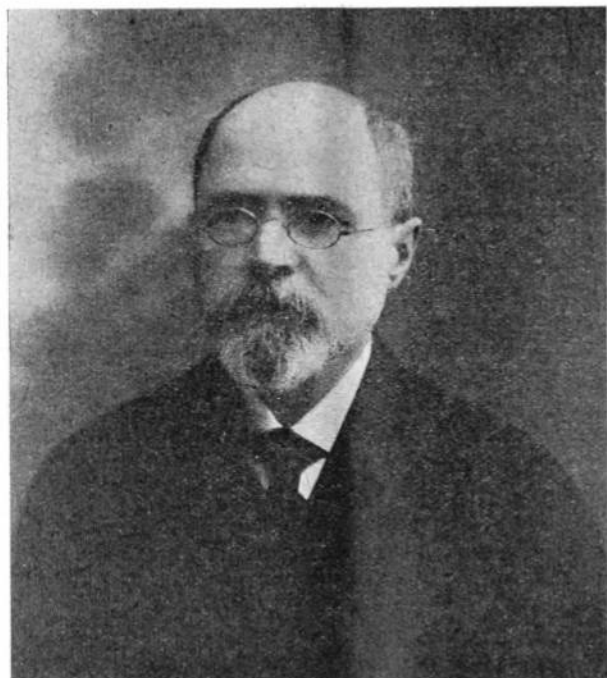
В час гетьманського панування П. Я. підняв голос на захист української мови: «Який вітер навіяв «Протофісу» ідею, що державною мовою України повинна бути російська? Яким чином цю думку могли підхопити урядовці української держави, в тому числі — найвищої урядової інституції, державного сенату? В українській державі була, єсть і надалі повинна бути одна державна мова — українська. Всяка спроба позбавити нашу горду стару мову державного значіння єсть замах на знаряддя української культури і на одну з основ української державности» **).

І хоч П. Я. був з обрання Національного Союзу в гетьманському уряді, все-ж він дав належну оцінку гетьманському пануванню на Україні. Навівши витяг з книжки, яку видало міністерство закордонних справ французькою мовою, про те, що «правительство гетьмана, твердо ставши на ґрунті незалежности та суверенности української держави, енергійно взялося заводити в країні порядок та зміцнити своє становище відносно інших народів», П. Я. говорить: «І це писалося тоді, коли внутрішнє безладдя дійшло в державі до краю; коли гетьманськими способами «заведення порядку»

---

*) Цитую за збірником «Під стелями Думи», СПб, 1907.

***) Див. статтю «Державна мова». «Нова Рада», ч. 169 від 20. IX. 1918. р.

П. Я. Стебницький.

селянські маси були настільки збаламучені і обурені, що не бачили перед собою іншого виходу, крім збройного повстання, й коли вже захитався навіть самий «грунт незалежності» разом з стосунками до інших народів» *).

Під час панування добровольчої армії на Україні П. Я. вмістив у «Раді» та в «Проміні» статті «Драний міх», «Був собі Сашка» (кільки розділів з «Історії русскої культури» В. Шульгина) і ин., які разом з статтями С. О. Єфремова розлютовали добровольчу армію до того, що київський губернатор Чернявський загрожував редакторові А. Ніковському, що він не зупиниться перед крайньою мірою — «до стінки», як що не зміниться тон статей що-до добровольчої армії. Коли редактор переказав цим двом публіцистам свою розмову з губернатором, то С. Єфремов усміхнувся весело, потер руки і сів за статтю гнівну, а П. Я. видав якусь рипучо-мелодійну ноту, сплустив вії і витяг з кешені статтю саркастичну «А все таки, не відомовлятися-ж»... **).

*) Див. рецензію на книжку «Les Annales de l'Ukraine», «Книгарь», ч. 22, 1919 р.

**) Див. статтю А. Ніковського «Хутір чорного Мина» в збірнику «П. Я. Стебницький».

Коли запанувала большевицька окупаційна влада, то П. Я. залишався тим же незломним лицарем. Ось, напр., як висловлюється П. Я. про волю друку при большевиках у своїй, вже згаданій статті «Кобзар» під судом: «На превеликий жаль, події склалися так, що повна воля для поезій Шевченка ще не ризначає волі друкованого слова взагалі; але гадаємо, що як би дожив до наших часів сам автор «Кобзаря», то навряд чи він признав би таке виїмкове становище для його творів нормальним і особливо втішним для себе фактом...»

Большевицька влада добре розуміла, що П. Я-ча не можна повернути до себе жадними благами життя, а тому й залишила його на призволяще.

Не можна й тепер, коли вже пройшло десять років з дня смерті П. Я-ча, спокійно читати про те бідолашне життя, яке випало на його долю за большевицьких часів: голод і холод доконали його. Як пише в своїх спогадах Є. Бігановська, П. Я. майже не вилазив з кожуха, сидів у шапці і рукавицях; і все таки повідморожував собі руки...*)

П. Я. не раз доводилося перевозитися, чи краще сказати, переноситися з помешкання на помешкання в надії натрапити на теплу кімнату, але відсутність палива, а часами і води, при систематичному голоді все більше і більше підточували сили П. Я-ча. Все-ж П. Я. не втрачував гумору. Ось, напр., як він сам описав у жартівливому вірші «Ювілей» своє «перенесення» в нове помешкання за допомогою товаришів з видавництва «Час».

«Найстарший співробітник
Товариства «Час»
Перевозився нарешті
В двадцять п'ятий раз.

Ювілейний толокою
Склався перевіз.
Делстат «Дніпросоюзу»
Скрині її меблі віз;

За підводою понуро
Чапав ювіляр;
Директори урочисто
Несли самовар;

«Книгарняни» в оберемках
Цупили книжки;
Далі всі тягли юрбою,
Що кому з руки:

Господиня — хліб та цукор,
Машиністка — прес.
А конторщиці вподобавсь
Металевий пес.

---

*) Див. «Спогади» Є. Бігановської в збірнику «П. Я. Стебницький».

На квартирі ювіляра
Шанувать взялись.
Привітання та промови
Річкою лились:
Дивувались ювіляру,
Що, мовляв, старий,
А такий іще рухливий,
А такий прудкий!

Сподівались, що не скоро
Він зіб'ється з ніг,
Що й до сотих перевозин,
Доживе, дасть Біг!

Сумно слухав він промови
Й не відповідав, —
Тільки песик металевий
Раптом загарчав...

Але все-ж своїм привітом
Товариство «Час»
Всолодило ювіляру
Клопіт на цей раз». *)

20. 7. III. 1920 р.

Ті нещасні пайки, які одержував П. Я., як співробітник ВУАН, ділив він із своїми старенькими тітками, так що П. Я-чу доводилося розпродувати свої речі, але, при тодішній дорожнечі на харчі, виручені за речі гроші не забезпечували навіть більш-менш ситого життя. «Хвалився якимось П. Я., — пише в своїх спогадах Є. Бігановська, — що один раз навіть сам зважився піти на «Євбаз» («Євбаз» — Жидівський (Єврейський) базар у Києві. С.) з капелюхом і годин зо дві продержав його на кулакові, піднявши руку вгору».

Про життя П. Я-ча в зіму 1921-22 р. р. красномовно говорить його вірш «Мікрокосм» (див. збірник «П. Я. Стебницький»), з якого наведу кінцевий уступ:

«У хаті холод — з рота дине пара,
Єдина втіха — гомін самовара.
Тут я ще пан, а він — мій вірний раб,
Він на столі — шумує. Замість чаю
Водичку жовту я собі сьорбаю:
А з кранта й носа мого — кап та кап...
Я твій, природо-мати, наскрізь твій!
Бери-ж мене зовсім, клади в могилу;
Я вже віддав тобі свою всю силу .
І здатен тільки вже на гній!»

---

*) Див. «Спогади» Є. Бігановської.

Власне від гслоду і помер П. Я., бо в наслідок хроничного голодування нажив недокрів'я. Коли друзі П. Я-ча дізналися від лікарів, що становище П. Я-ча безнадійне, то 8 березня 1923 р. перевезли його з лічниці до дому і там, в присутності свого брата, близьких знайомих і друзів, 14 березня о 2 год. дня тихо і спокійно П. Я. помер. Поховано П. Я. на Шекавиці в родинному склепі 16 березня.

Хто знає, чи не слід благословити долю, що П. Я. не дожив до тих часів, коли большевицька влада розпочала самосуд над його близькими друзями й товаришами. Не може бути сумніву, що П. Я. тако-ж спинився б на лаві підсудних в процесі СВУ. Недаремно добровільний донощик А. Хвиля в своїй книжці «Під академічним забралом» (Харьків 1929 р.) присвячує П. Я-чу такі слова у відповідь на статтю С. Єфремова «Лицар нездоланий»: «Академик Української Радянської Академії Наук цілком одверто підкреслює, хто дав можливість розгортати наукову роботу на Україні. Не думайте, що то революція, радянська влада, рсбітництво, селянська біднота, що тисячами гинули за нову соціалістичну Україну, привели Україну до сьогоднішнього стану. Не армії трудящих, що в роки 17-20 грудьми відбивали воргса, поклали підвалини і створили умови для розквіту господарства й культури України. Ні, ні! Не вони це зробили. На думку академіка С. Єфремова, — зробили це «лицарі минулого, в гурті яких чільне місце належить П. Стебницькому». Так, перед широким загалом трудящих у 1926 р. академик С. Єфремов має нахабство стверджувати, що досягнення й перспективи культурно-націснального розвитку України беруть свій початок навіть з кабінету міністрі= пана гетьмана Скоропадського та його «лицаря нездоланого», міністра народньої освіти П. Стебницького».

Розуміється, не А. Хвилі братися за характеристику П. Я-ча, а тим, хто його близько знав, його друзям і товаришам.

Ось як той же С. Єфремов охарактеризував П. Я-ча в згаданій статті «Лицар нездоланий». «Трудове сирітське одиноко-самітне життя. Воно, може, й наложило на Петра Януаровича печать отієї зверхньої суворости, мовчазности, того повсякчасного смутку, щс найшов собі такий гарний вираз і в його літературному псевдонімі. «Павло Смуток» був дійсно промовистим перевтіленням Петра Стебницького... Старіючися, цей суворий чоловік усе якось лагіднів, м'якшав, усе частіше знаходив у собі ніжні тони, щоб висловити те, що очевидно «було на серці», але таїлося там полохливо й несміливо, бренило спершу тільки одгуком на співи великих майстрів слова».

Наведу ще характеристику П. Я-ча, яку дає його вірний друг Є. Чикаленко: «Маленький на зріст, з лисою головою, він (П. Я.) був надзвичайно мовчазливою людиною, але певне за таких приказка народня повстала, що «хто мовчить, той двох навчить», а Стебницький навчав сотні людей» *)

---

*) Є. Чикаленко. «Спогади», ч. 2, стор. 36.

Думаю, що життя й праця П. Я-ча не тільки навчали, а й далі вчитимуть всіх тих, хто шукає для себе зразків ширсі відданости ідеї служення батьківщині та глибокої віри в крашу долю українського народу.

Ст. Сіропольо.

З міжнароднього життя.

- Виборна перемога Гітлера.

Щитого поточного березня відбулися загальні вибори до імперського рейхстагу Германії, а одночасно з ними, того-ж таки дня, обраний був і новий місцевий парламент найбільшої з німецьких сфедерованих держав — пруський ландтаг. Перебіг тих подвійних виборів, події з ними зв'язані та наслідки, якими вони закінчилися, зворушили і занепокоїли цілу світову політичну опінію. Сталося це тому, що на виборах наявна перемога припала Адольфу Гітлерові та його коаліції. Не було то якоюсь великою несподіванкою: внутрішня політична еволюція в Германії наявно — і довгий час — йшла в цьому напрямі, і багато політиків цілком точно передбачали її наслідки. А все-ж цілий світ схвилювався, і то цілком по людському, бо завжди і всюди хвилює людей козничий важливий докопаний факт, хоч би він був і який очікуваний.

З верхнього боку справа перейшла в такий спосіб. Як відомо, коли Гітлер став на чолі германської імперської влади, то першим його ділом був роспуск рейхстагу й призначення нових виборів. Це не було з його боку якоюсь примхою. Козничий новий германський канцлер — Брюнінг, Папен, Шлейхер, всі зачинали своє урядування в такий спосіб, і за останній час в Германії козничих що-нівпроку, а иноді й частіше відбувалися загальні парламентські вибори. Це ні до чого досі не доводило. Козничий новий канцлер чекав від нових виборів, що вони дадуть йому можливість скласти ту чи иншу парламентську більшість, але козничий новий парламент зоставався більше-менше повторенням попереднього. Тоб-то в ньому завжди була така більшість, яка могла висловити владі недовір'я й скинути її, але не було такої більшости, яка могла б підтримати яку будь владу. Але одночасно з тим лінія політичної еволюції в країні означалася з козничими виборами все ясніше й ясніше, бо козничий новий парламент мав все більше й більше депутатів, що належали до партії Адольфа Гітлера. Переходив той процес, що його згідно з соціалістичною фразеологією, привикли звати контр-революцією. Президент Гінденбург та його оточення з відомого Herrenklub'u, як тепер це видно, цілком добре здавали собі справу що-до цього процесу, і тому то на чолі германської влади за останні роки ми й бачимо одну за одною такі зміни: Мюллер (с. д.), Брюнінг (центр), фон-Папен, Шлейхер (безпартійні націоналісти) і нарешті — Гітлер (гакенкрейцер, як корона цілого того сталою руху направо, як точка на вершку вказаної еволюції). Вибори п'ятого березня мали підтвердити правильність такого контр-революційного профізу, і вони у своїх наслідках те підтвердження дали.

Виборний період на цей раз був не дуже довгим, як тягся шось трохи більше за місяць. Важливою особливістю його було те, що у виборах приймало участь далеко менше партій, ніж то було за попередніх часів. Так, до минулого парламенту боролося між собою 27 партій, до сучасного — лише 9. Дрібні угруповання зішли з політичної арени й залишилися на ній лише більші, поділені на три основних табори, а саме: зправа, — по-перше, гакенкрейцери, по-друге, націоналісти, що організували на виборах єдиний чорно-біло-червоний (барви імператорської Германії) фронт: в середині — католицький центр, з'єднаний, як завжди, з бавар-

ською народньою партією; зліва — соціал-демократи, а за ними — комуністи, які, хоч і була про те мова, єдиного фронту між собою не утворили.

З цього одного перечислення партій уже видно, про що властиво ходить зараз у Германії. Держава ця, як відомо, організована як чисто-го типу політична демократія з усіми теоретичними подробицями цієї здорової і могутньої загально-європейської політичної доктрини. Але справжніх демократичних партій, які б були з тою доктринсю органічно зв'язані, як творці, організатори й оборонці її, та які єсть у Франції, в Англії, в Швейцарії, в усіх скандинавських країнах то-що, — в Германії на сьогодні немає. Творцями і реалізаторами тої доктрини стали там волею історії соціалісти; вони-ж являються й оборонцями її. Але вони бронять її не як таку, не як свою ідеологічну базу, рідну і виплекану ними, а лише, як вигідну для них позицію, як політичний трамплін для переходу до іншого не-демократичного, а соціалістичного ладу. Звідси й їх хитання в цій обороні, що доводить їх навіть до думки єдиного фронту з комуністами. Що-правда, єсть численні і щирі демократичні елементи в південній Германії, але та політична форма, в якій вони організовані, дуже сумнівна що-до демократичної доктрини. Бо-ж це є той католицький центр, що, як і всі інші католицькі партії в Європі, живе й дихає згідно з директивами й вказівками з Ватикана. А для Ватикану, хоч його політика й має в собі риси високої мудрости й далекосяглости, демократія, так само, як і для соціалістів, не мета, а засіб, в кожному разі — річ другорядна, од якої по потреби можна й відступитися.

Дальших оборонців, хоч би й сумнівних, германська демократія не має. Зате єсть у неї могутні й переконані вороги. Це, з одного боку, гітлерівці й націоналісти, з другого — комуністи; табори, що обидва, претендували на спадщину після демократії. Боротьба між ними була, властиво кажучи, віссю цілого контр-революційного процесу в Германії. Диктатура, це ясно бачили всі, але чия? Гітлерівська чи комуністична? Останні вибори покладали край цій альтернативі. Переміг Гітлер, спираючися на численні ряди своїх прихильників, з одного боку, і з другого, — на могутній державний адміністративний апарат, який достався до його рук в той час, коли його було призначено імперським канцлером. Не будемо тут, за браком місця, переказувати про методи й перебіг цієї боротьби, вона відома читачам із щоденних газет. Вкажемо лише на те, що особливо допоміг Гітлерові шалений і нерозважний виступ комуністів, які за кілька днів до виборів спалили будинок германського рейхстагу. Це дало Гітлерові в руки величезний козирь, який він і використав повною мірою, роздавши комуністичну пресу, заарештувавши їх чільних людей, забравши їх партійні помешкання і т. и. По дорозі досталося, явна річ, і можливим комуністичним союзникам — по недоконаному фронту — соціал-демократам, але що правда, в значно меншій мірі. Мабуть таки, справу рішучої з ними боротьби, яку він заповідав не раз і словами, і чином, Гітлер поки що відклав, аж до того часу, коли остаточно й до кінця розправиться з комуністами.

Чисельна перевага Гітлера? Вона така. Усіх депутатів у новому рейхстазі буде 647, то-то на 11 процентів більше, ніж їх було в минулому, який мав 582 члени. З того виходить, що коли б всі партії заховали без зміни свої відносні сили, то кожна з них мусіла б мати попереднє число депутатів, збільшене на вказаних 11 процентів. Натомість, рахуючи зліва,

Комуністи мали	— 100,	тепер мають	81
Соц.-демократи мали	— 121	»	»
Центр мав	— 69	»	має 79
Бав. нар. партія мала	— 19	»	» 19
Блок націонал. мав	— 51	»	» 52
Гітлер мав	— 195	»	» 288
Дрібні партії	— 27	»	мають 14
Разом було	— 582		тепер 647

Таким чином, всі партії, крім гагенкрейсерів, властиво кажучи, потерпіли поразку. У новому рейхстазі Гітлер сам має майже 44 проценти цілого складу депутатів, а разом з своїми коаліційними союзниками націоналістами має 340, або 52 відс., тоб-то абсолютну більшість. У цифрах поданих голосів це виявляється так: Гітлер сам має за собою 17.266.823 голоси, національний блок — 3.132.715, а разом — 20.399.538 голосів, тоб-то тих самих 52 відс. Інакше кажучи, абсолютна більшість цілого дорослого населення Германської республіки висловилося за Гітлера та його владу і проти — демократичного режиму.

Ця цифрова перевага Германської контр-революції, принаймні, в парламенті, формально може бути ще збільшена в той спосіб, що буде там анульовано всі мандати, придбані комуністами, бо саму цю партію гітлерівці начеб-то мають на оці заборонити, як зрадницьку і поставити її по-за законом. Чутки про це ходили вже давно, з самого дня, коли Гітлер став канцлером, а цими днями знайшли вони собі й авторитетне підтвердження в офіційній промові міністра внутрішніх справ гітлерівського кабінету д-ра Фрика, який сказав:

Новий імперський парламент буде зібраний першого весняного дня, а саме 21 березня. Візьмемося того-ж дня до упертої й доцільної праці, щоби не дати можливості комуністам прийняти участь на тих зборах. Ці панове примушені будуть звернутися до якоїсь продуктивної праці, можливість якої дамо ми їм у концентраційних таборах. Коли нам пощастить виховати з них там корисних членів нації, привітаємо тоді їх, як повноправних громадян. Коли-ж ні, подумасмо, як зробити, щоб вони назавжди перестали бути шкідливими.

Мабуть таки, наведені слова сказані не на те, аби морно повисли в повітрі. Це видно вже з того, що зараз-же після виборів почалася масова еміграція комуністів з Германії. Біжать в усі сторони: до Бельгії та Голландії, де проти них мусіли виставити посилену прикордонну сторожу з кулеметами, аби не допустити їх; до Польщі через «коридор», який тепер що ночі стоїть осяяний вартовими прожекторами; до Чехословаччини, до Австрії і т.ин. Не чути лише одного, а саме, щоб ті емігранти так таки дуже приспішилися заховатися в «соціалістичній батьківщині», в такому, здавалося б, для них милому СССР. Туди вони не йдуть, бо знають, що так твориться; знають, що звідти так само може початися в скорому часі втеча комуністична. Голосно про це ще не говорять, в пресі вісток не пускають. Але прихильники комуністичні очей на це не закривають і завчасу беруться вже тепер до певних заходів. Так, відділи Ліги прав людини й громадянина по деяких державах вже встигли випустити чутливі відозви з проханням до громадянства допомагати нещасним комуністам, жертвам гітлерівської контр-революції. А на свої закритих засіданнях, як про те ходить чутка, дебатують вони й питання: чи не можна буде комуністичним емігрантам з СССР видавати нансенівські паси, як видавали їх емігрантам іншого порядку?

Це останнє питання так само не зродилося з вітру. Воно зв'язане з виступом, на цей раз уже не д-ра Фрика, а самого Гітлера, що в одній з своїх великих агітаційних промов у самий різкий спосіб засудив комуністичну московську державу, проголосивши її загрозою для Європи й цілого людства, а себе — її ворогом. Що в тій промові було словом, а стане чином, поки-що не знати. На сьогодні ясне лише одно: германський комунізм переживає зараз свої останні дні, і Ліга прав має рацію, клопочучися про долю його провідників. Чи прийде черга і на московських їх збройних братів, і коли прийде — згодом буде видно.

Observer.

Хроніка.

З життя укр. еміграції.

У Франції

— Засідання Генеральної Ради Союзу У. Е. О. у Франції. Чергове засідання Г. Р. відбулося 6 березня с. р. На цьому засіданні Г. Р. заслухала інформації про реорганізацію громади в Канах, перевибори ради громади в Реданж, про загальні збори й улаштування свята Шевченка 12 березня в Труа, про влаштування в Шалеті ласкої п. Сремісва та п. Б. Лазаревського.

Прийнято було також до відома акт ревізійної комісії Союзу та звіт генер. секретаря п. Никитюка про поїздку в Крезю. Винесено постанови в справі влаштування спільно з Товариством б. Вояків Армії УНР у Франції свята Шевченка в Марикі, командировання до Дижонської громади на свято Шевченка 11. III заступника голови Г. Р. п. Косенка і до Труа 12. III. — ген. секр. п. Никитюка, та про продовження акції щодо винаймлення ферми.

Вислухано було також доклади про заходи щодо поліпшення юридичного становища українських емігрантів у Франції, про церковну справу й т. д.

— Участь Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції в церемонії «Croix de Feu». В неділю 5 березня велика французька комбатантська організація «Croix de Feu et Briscards», що об'єднав всіх бувших французьких інвалідів та вояків, які були уdecorовані на фронті, себто під час небезпеки, запросила наше Т-во прийняти участь в церемонії поминання тих, хто поклав життя за Францію. Т-во

вирядило делегацію з прапором в складі голови Т-ва ген.-хор. О. Удовиченка, соти. Голосова та секретаря Т-ва М. Ковальського. Церемонія ця відбулася в першій 3-го арондисмана Парижа біля Ар-е-Метъс. Підчас служби Божої прапор Т-ва знаходився на почесному місці разом з іншими чужинцями прапорами, а голова Т-ва репрезентував українських вояків в складі запрошених організацією «Croix de Feu» чужинцями представників.

Крім того на подібну службу Т-во запрошено Організацією Стрільців на неділю 26 березня, що відбудеться в церкві св. Людовика в Домі Інвалідів.

— Шевченківське свято в Дижоні. 11 березня с. р. о год. 8 веч. Українська Громада в Дижоні влаштувала скромне свято на спомин Шевченка.

Програм свята складалася з прекрасного реферату голови Громади п. Ховхуна, кількох співів і декламацій та промови представника Союзу п. Косенка, який після ласкої разом з п. І. Токаржевським відвідав в університеті проф. Тісрана та Громаду.

— Український радіо-концерт у Парижі. 16 березня с. р. радіо-станція Tour Eiffel у Парижі передавала українські пісні, які співали дуетом пані Горайнова та пані Лямінг. У програмі було: «Вечір» Степового, «Карі очі», «Коло млинця», «Кужель» і т. п. аранж. пані Шумовської.

— Союз Лицарів Залізного Хреста. Урава Союзу, повідомляючи про закінчення його організації, просить всіх лицарів Залізного Хреста вступати до Союзу. До заявки про вступ треба прикладати 10 фр. одноразово на видатки орга-

дізації, 2 фр. місячного внеску, 2 фотографії для членської картки та подати адресу.

Управа Союзу замовила стяг, відзнаки Залізного Хреста в мініатюрі і провадить справу асґаізації Союзу. Адреса Союзу: 11, Bd. Port-Royal, Paris 14.

Лекція про Україну в Діжонському університеті у Франції.

11 березня с. р. у великому амфітеатрі філологічного факультету Діжонського університету відбулася лекція про Україну проф. Рояке Тісрана, члена Cercle d'Etudes Ukrainiennes у Парижі.

Лекцію було влаштовано факультетом на користь своєї бібліотеки.

Представив аудиторії докладчика віце-декан факультету проф. Кон. що одночасно в своєму вступному слові підкреслив великий інтерес теми лекції для французької публіки, яка колись так добре Україну знала і пізнати її мусть знову.

Тези доклада проф. Тісрана були такі: Київська Держава, козацький період, українське відродження початку XIX віку, наренні боротьба за визволення початку XX віку, яка показала, що Україна заслуговує у всіх відношеннях уваги до своєї культури і до своїх політично-національних прагнень, якими не один раз Франція цікавилася в минулому.

Вітаючи спеціально прибувших на лекцію з Парижа українських представників п. п. І. Токаржевського та І. Косенка, докладчик закінчив свою, прочитану з великим піднесенням, лекцію словами «Ще не вмерла Україна».

Численна публіка, яка заповнювала аудиторію, нагородила докладчика заслуженими оплесками.

Після лекції згадані українські представники широко дякували докладчикові, а в особі п. декана — факультетові за влаштування лекції і прихильне відношення до української справи.

Українське малярство закордоном.

— В. Хмельюк. В галерії Жеюе Еюгоре в Парижі кінцем місяця лютого с. р. відбулася французька виставка, на блискучому вернісажі якої в досить численній групі відомих паризьких малярів, як, наприклад, А. Олі, Ж. Жанен, М. Люка, Корбелліні та інші, найбільшою увагою користувався наш маляр В. Хмельюк, отримуючи гарячі поздоровлення як від критиків, так і від захопленої його творами ширшої публіки.

Явище, безперечно, зворушуюче бачити такий успіх нашого мистця, котрий, особливо за останній рік, користується великою симпатією кращих представників паризької критики. А. Варнод, скушений, як відомо, на компліменти, в *Comœdia* признає нашому артистові майстерність та тонкість смаку. Славний і дуже сиріяючий молодим талантам А. Сальмон зауважує в *Gringoire* з приводу остающої французько-української виставки, що найбільш видатний з поміж українських малярів В. Хмельюк заслуговує на увагу паризького загалу.

Зазначаючи розкоші з виставки, обидва згадані критики, як тако-ж М. Готьє, Г. Еро, Кампань та інші надовго затримуються біля образу В. Хмельюка «Звичайна пісня», який представляє постать в широкому капелюсі, що грас на дуду. Ця річ вражає не лише прикметами делікатної малярської комбінації чорного, сірого й червоного з подумом на все досвітньої блакиті, але й урочисто-трагічним настроєм.

Другою видатною річчю В. Хмельюка, що чарує всіх безлізним смутком, є монументальний образ дитини в труні, завиченої чорним листям, на холоднім фоні вічності...

В. Хмельюк, зі слів кількох визначних знавців, володіє крім сили малярської ще чимсь, що посідають далеко не всі артисти.

— К. Редько. Між 17 і 25 березня с. р. в галерії Vignon у Парижі відбудеться виставка картин

заного українського маляра п. Редька (Redko). Талант п. Редька, що виставляв уже багато разів у паризьких салонах, має

всі шанси на притягнення інтересу до чергової його виставки як широких бол французької публіки, так і українців.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ.

В ч. 10 «Тризуба» на ст. 31 замітка про «Український Тиждень» помилково підписана «С. Наріжний». Треба було цю замітку підписати ініціалами іншого автора «С. Н.».

В тій же замітці в рядку другому знизу замість «Українського Тиждевника» треба читати «Українського Тижня».

Зміст.

Париж, неділя, 19 березня 1933 року — стр. 1. Ст. Сірополко. П. Я. Стебницький — ст. 3. Observator. З міжнародного життя — ст. 11. Хроніка. З життя української еміграції: У Франції — ст. 14. Лекція про Україну в Діжонському університеті у Франції — ст. 15. Українське малярство закордоном — ст. 15.

Рада Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі

враншговус в суботу 18 березня с. р. о 9 г. веч. в помешканні Бібліотеки (41, rue de la Tour d'Overny, метро Пігаль) лекцію професора В. Ісонтівича на тему

«УСТРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В XV-XVIII вв.»

Вступ вільний.

Книгарня «ТРИЗУБА»

одержала кн. XI поезій Олеся. Ціна книги з пересилкою у Франції 16 фр. 50 с.

Поспішіть купити цю нову книгу прекрасних віршів.

Філія в Шалеті Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі

в пам'ять на віки спочившого в Києві 10 лютого с. р. великого українського артиста й видатного громадянина Миколи Карповича Садовського видала його листівку портрет.

Набувати листівку можна у бібліотекаря п. Щербини: М. Stcherbina Alexandre, 18, rue Lavoisier, Vésines a Chalette (Loiret).

Ціна 2 фр. за одну листівку, за 10 штук 15 фр. При більших (ніж 10) замовленнях по 1 фр. за листівку. Пересилка окремо.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує — **Комітет.**

Адміністратор: **Іл. Косенко**
Le Gérant: M-me Perdrizet.